

12. Ikromjonovna, J. S. (2023). THE ROLE OF FOLK TALES AND EPIC MOTIVES IN THE POETRY OF USMAN AZIM. Open Access Repository, 9(4), 545-548
13. Ikromjonovna, J. S. (2023). PEYZAJNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MOTIVNI ANGLATISHDAGI O'RNI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 97-99.

ADABIYOT VA MA'NAVIY QADRIYATLARNING INSONNING ICHKI DUNYOSIGA TA'SIRI

Nargiza Mirzaaxmedova,
*Respublika Ma'naviyat va ma'rifat
markazi huzuridagi Ijtimoiy ma'naviy
tadqiqotlar instituti xodimi.*

Annotatsiya

Ushbu maqolada adabiyotning inson ma'naviyati, ichki dunyosi va shaxsiy rivojlanishga bo'lgan ta'siri tahlil qilingan. Adabiyotning inson axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdagi o'rni, uning ruhiy kamolotga etaklovchi vosita sifatidagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada adabiyot va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, adabiyotning yosh avlodning tarbiyasidagi o'rni, shuningdek, adabiy personajlar orqali axloqiy masalalarni anglash imkoniyati ko'rib chiqilgan. Ilmiy va badiiy manbalar asosida adabiyotning inson hayotidagi ma'naviy qiymatlar, tuyg'u va hissiyotlarni shakllantirishdagi rolini ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar. Adabiyot, ma'naviy qadriyatlar, axloqiy tarbiya, ichki dunyo, shaxsiy rivojlanish, estetika, jamiyat, yosh avlod tarbiyasi, adabiy personajlar, ruhiy kamolot.

Annotation

This article analyzes the impact of literature on human spirituality, inner world, and personal development. It highlights the role of literature in shaping moral values and its significance as a means of achieving spiritual maturity. The article explores the interrelationship between literature and society, the role of literature in the upbringing of the younger generation, and the opportunity to comprehend moral issues through literary characters. Based on scientific and artistic sources, the study aims to reveal the role of literature in forming spiritual

values, emotions, and feelings in human life.

Keywords: Literature, spiritual values, moral education, inner world, personal development, aesthetics, society, upbringing of the younger generation, literary characters, spiritual maturity.

Аннотация

В данной статье анализируется влияние литературы на духовность человека, его внутренний мир и личностное развитие. Освещается роль литературы в формировании нравственных ценностей и её значение как средства духовного совершенствования. Рассматривается взаимосвязь между литературой и обществом, роль литературы в воспитании подрастающего поколения, а также возможность понимания нравственных проблем через литературных персонажей. На основе научных и художественных источников раскрывается роль литературы в формировании духовных ценностей, чувств и эмоций в жизни человека.

Ключевые слова: Литература, духовные ценности, нравственное воспитание, внутренний мир, личностное развитие, эстетика, общество, воспитание молодёжи, литературные персонажи, духовное совершенствование.

Adabiyot - insonning ma'naviy rivojlanishi va tarbiyasining eng kuchli vositalaridan biri hisoblanadi. U insonning ichki olamini, ruhiy holatini, axloqiy va estetik qadriyatlarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Adabiyot orqali inson na faqat jamiyatni, balki o'ziga bo'lgan munosabatini, hayotga qarashlarini va ichki kurashlarini qayta ko'rib chiqadi. «Insonning ichki olamini anglab, uning ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishdagi qudratli vosita - adabiyotdir», deyish mumkin. Agar biz faqat tashqi dunyoga qarash bilan cheklansak, adabiyot orqali biz o'zimizning haqiqiy qimmatlarimiz va hayotga bo'lgan to'g'ri qarashlarimizni aniqlaymiz.

Adabiyotning ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni

Adabiyot insonning ma'naviy dunyosiga, ruhiy va axloqiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. U, faqat estetik ta'rif bilan cheklanmaydi, balki insonni yangidan shakllantiradi, uning hayotiga ma'naviy qadriyatlar, axloqiy nuqtayi nazarlar va ichki kurashlarni olib keladi. Bu haqda ta'kidlash kerakki, adabiyot orqali biz insonni nafaqat yaxshi va yomonni anglashga, balki ularga qarashlarimiz va xulq-atvorimizni shakllantirishga ham o'rganamiz.

Prezidentimiz ta'kidlaganidek, "adabiyot xalqning yuragi, elning ma'naviyatini ko'rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo'l topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta'sirchan kuchidan foydalanish kerak"[1,3]. Adabiyotning muhim rolini anglashda, romanda yoki she'rdagi personajlarning hayoti, ularning qarorlari, kurashlari va tuyg'ularining ahamiyatiga diqqat qaratish kerak. Bir romanda yoki she'rdagi personajlar, o'z hayotlari va qarorlarining natijalari orqali, bizga yomonlik va yaxshilik orasidagi farqni, to'g'ri va noto'g'ri yo'llarni tanlashning ahamiyatini ko'rsatadi. Bu adabiyotning inson hayotiga kirib, uning ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishdagi muhim yo'nalishlaridan biridir.

Adabiyot va axloqiy qadriyatlar

Adabiyot orqali inson, o'zining axloqiy qarorlarini qabul qilishga yordam beradigan muhim ko'nikmalarni shakllantiradi. Klassik adabiyotning personajlari, ularning faoliyati va ko'rgan muammolari orqali o'quvchilarda hayotga oid savollar tug'diradi. Masalan, "Nima uchun shunday qaror qabul qilindi?", "Nima uchun insonlar adolatni, muhabbatni yoki samimiyatni tanlaydi?" kabi savollar, adabiyotning axloqiy qadriyatlar orqali bizga bergan aniq javoblaridir. Bular, o'z navbatida, insonning ruhiy o'sishini, o'zlikni aniqlashini va ma'naviy kamolotga intilishini ta'minlaydi.

Adabiyotning personajlari orqali biz axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishni o'rganamiz. Bu qadriyatlar, masalan, insoniylik, adolat, samimiyat, muhabbat va sabr, insonni ruhiy va ma'naviy jihatdan rivojlantirishga yordam beradi. Adabiyot, insonga qanday qilib yaxshi odam bo'lish, to'g'ri yo'ldan ketish va yomonlikka qarshi tura olishni o'rgatadi. Bu orqali odam har bir personajning qiyin vaziyatlarda qanday qarorlar qabul qilishini ko'rib, hayotdagi ma'naviy qadriyatlarning ahamiyatini tushunadi.

Adabiyotning ichki dunyoga bo'lgan ta'siri

"Adabiyotning bosh vazifasi — inson qalbini go'zallashtirish, uning ma'naviyatini yuksaltirish"[7]. Adabiyot insonning ichki dunyosiga, ruhiy holatini aniqlashga va uning his-tuyg'ularini tushunishga katta yordam beradi. Adabiyot orqali personajlar bilan birga yashash, ularning ichki kurashlariga o'zimizning ehtiroslarımız bilan javob berish orqali, biz o'zimizga xos ichki dunyomizni yanada chuqurroq tushunamiz. Bu jarayonda biz o'zimizning ruhiy holatlarimizni, qo'rquvlarimizni va umidlarimizni yaxshiroq anglaymiz.

Romanda yoki she'rdagi personajlar o'zlarining shodligi, qayg'usi, ishonch va shubhalari, xato va muvaffaqiyatlari orqali o'quvchiga o'zidagi ichki holatlarni tushunishga yordam beradi. Masalan, shunday romanlar borki, unda personajning ichki kurashlari va ularning natijalari orqali o'quvchi o'zining hayotiga yangi

qarash bilan qarashga intilgan bo'lib, ma'naviy o'sishni boshlaydi. Назар Эшонкулов таъкидлаганидай, “адабиёт муаллим ёки ота-она каби бевосита тарбия билан шуғулланмайди, аммо у туйғуни, дидни, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги тасаввур чегарасини, кўнгил ва қалбни тарбиялайди”[6].

Adabiyot va shaxsiy rivojlanish

Adabiyot insonning shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynab, u asosan o'zlikni aniqlash, ichki dunyosi, ehtiyojlarini va qobiliyatlarini tushunishga yordam beradi. Shaxsning ma'naviy kamoloti, o'zlikni aniqlash va hayotga o'zgina nazar bilan qarash orqali shaxsiy rivojlanish amalga oshadi. O'zining ichki kurashlari bilan adabiyot yordamida hayotiy muhim savollariga javob topishi, ularga qanday munosabatda bo'lishi kerakligini aniqlaydi.

Adabiyot yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bolalikdan boshlab adabiyotga oshno bo'lgan inson, hayotga boshqacha nigoh bilan qaraydi. U jamiyatdagi muammolarga, insonlar o'rtasidagi munosabatlarga, mehr-oqibat va insonparvarlikka asoslangan fikr yuritadi. Maktab yoshidagi bolalar uchun tanlangan asarlar, ularning axloqiy qadriyatlarni anglashida va hayot haqidagi qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, ertaklar va qissalardagi personajlar orqali yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi farqni anglash, adolatni qo'llab-quvvatlash va yordamsevarlikka intilish kabi fazilatlar bola qalbida mustahkam o'rinishadi.

Yoshlar adabiyot orqali o'zlarini jamiyatdagi faol fuqaro sifatida tasavvur qiladilar. Ular adabiyotda berilgan obrazlar va voqealar orqali o'z hayotiga oid muhim qarorlar qabul qilishda tajriba to'playdi. Masalan, Navoiy, Abay, Cho'lpon, Pushkin, To'ychi Xojanazarov, Hamza kabi mutafakkirlar va shoirlarning asarlari yoshlarda vatanparvarlik, bag'rikenglik va ezgulik kabi insoniy fazilatlarni rivojlantiradi. Shuningdek, ularda tanqidiy fikrlash, to'g'ri qaror qabul qilish va ijtimoiy adolat uchun kurashish kabi xususiyatlarni ham shakllantiradi.

Adabiyot va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

Adabiyot jamiyatning bir oinasidek – u jamiyatdagi islohotlarni, o'zgarishlarni, qiyinchiliklarni va yutuqlarni aks ettiradi. Shu bilan birga, adabiyot jamiyat taraqqiyotini ilgarilatishda ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Har bir tarixiy davrda yaratilgan asarlar o'z davrining ruhiyatini ifoda etadi. Ular orqali insonlar nafaqat o'tmishni anglaydi, balki kelajak uchun to'g'ri xulosalar ham chiqaradi. Jamiyatdagi axloqiy inqirozlar, ma'naviy tushkunliklar, yoki aksincha, ma'naviy yuksalishlar adabiyotda o'z ifodasini topadi. Shu jihatdan qaralganda, adabiyot ijtimoiy ongni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. U insonni faqat shaxsiy hayotiga emas, balki umumjamiyat manfaatiga xizmat qilishga undaydi. Mualliflar o'z asarlari orqali jamiyatdagi muhim muammolarni ko'taradilar,

insonlarni faol fikrlashga va o'zgarishlar yo'lida harakat qilishga chorlaydilar. Bunday asarlar jamiyatda ma'naviy uyg'onishga, insoniy munosabatlarning mustahkamlanishiga turtki bo'ladi.

Adabiyot insonga turli xil axloqiy bahslarda, hayotning to'g'ri va noto'g'ri yo'llarini aniqlashga yordam beradi. Uning shaxsiy rivojlanishga qo'shgan hissasi, jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni tushunish va ularga amal qilishga olib keladi. Masalan, adabiyot orqali odam boshqa xalqlar va madaniyatlar bilan aloqalarini, ularga bo'lgan munosabatini va ular bilan hamjihatlik qilishni o'z hayotiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot - insonning ma'naviy tarbiyasini shakllantirishda asosiy vositalardan biridir. U axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirish, ichki dunyosidagi o'zgarishlar va shaxsiy kamolotni ta'minlashga yordam beradi. Adabiyot orqali inson jamiyatdagi ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni tushunish, o'z tuyg'ularini, hissiyotlarini aniqlash va turli ma'naviy muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan bilim va tajribaga ega bo'ladi. Shundan kelib chiqib, adabiyot nafaqat estetik, balki ma'naviy rivojlanish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalangan adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш. Адабиёт халқнинг юраги. - Т.: "Адабиёт", 2021. - Б.3.
2. Abdullaeva, M. (2019). Ma'naviy tarbiya va badiiy adabiyot. Toshkent.
3. Jo'raev, A. (2018). O'quvchi va adabiyot: ruhiy aloqalar. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Yuldoshev, F. (2020). Adabiy asarlarda ma'naviy tarbiya masalalari. Toshkent.
5. Karimova, Sh. (2021). Jamiyat va adabiyot: o'zaro ta'sir masalalari. Toshkent: "Fan va texnologiyalar".
6. Nazar Eshonqul. Adabiyot – tarbiya vositasimi? "Sharq yulduzi" jurnali, 2015 yil, 1-son
7. Sirojiddinov Sh. <https://xs.uz/> 22.05. 2020 y.
8. Qayumov, M. (2016). Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: "Ma'naviyat".
9. Hamidov, B. Adabiyot va ma'naviyat o'zaro bog'liqligi. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti. 2017-й.